

ГРАБИЛЬНИКОВА О. А.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного,
трудового та господарського права
юридичного факультету
(Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара)

УДК 346.2

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.102>

АРБІТРАЖНИЙ КЕРУЮЧИЙ У ПРОЦЕДУРАХ ПРИПИНЕННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ ТОВАРИСТВ

У статті досліджено правовий статус та роль арбітражного керуючого у процедурах припинення підприємницьких товариств, основну увагу приділено процедурам банкрутства. Проаналізовано відмінності між банкрутством та іншими формами ліквідації (добровільною і примусовою ліквідацією за рішенням суду), окреслено сучасні проблеми правового регулювання й практики. Досліджено правовий статус арбітражного керуючого в процедурах припинення підприємницьких товариств, зокрема під час ліквідації та банкрутства. Автор аналізує ключові функції, завдання та обсяг повноважень арбітражного керуючого, звертаючи увагу на відмінності між процедурою добровільної ліквідації та судовим провадженням про неплатоспроможність. Окрему увагу приділено імперативним приписам законодавства, які визначають межі дискреції арбітражного керуючого. Зроблено висновки щодо необхідності вдосконалення законодавчих підходів до регламентації діяльності арбітражних керуючих, з урахуванням практики застосування Кодексу України з процедур банкрутства в умовах воєнного стану. Розкрито вплив воєнного стану в Україні на реалізацію повноважень арбітражних керуючих: наведено тимчасові законодавчі заходи, що адаптують процедури банкрутства до умов війни (дистанційні збори кредиторів, продовження процесуальних строків, звільнення арбітражних керуючих від відповідальності тощо). Проаналізовано судову практику щодо примусового припинення підприємств поза банкрутством та окремих аспектів діяльності арбітражних керуючих. На основі порівняльного огляду міжнародного досвіду (Великої Британії, США тощо) зроблено висновки про напрями вдосконалення національного законодавства. У висновках сформульовано пропозиції щодо підвищення ефективності інституту арбітражного керуючого – зокрема, розширення застосування його повноважень у процедурах ліквідації поза банкрутством, забезпечення правової визначеності та балансу інтересів учасників. Перспективами подальших досліджень є детальніший аналіз відповідальності арбітражних керуючих і запровадження найкращих міжнародних практик у цій сфері.

Ключові слова: *арбітражний керуючий; правове регулювання; воєнний стан; судові рішення; юридична особа; підприємницьке товариство; припинення; правовий захист; ліквідація; банкрутство.*

Hrabylnykova O. A. Arbitration manager in procedures for the termination of business partnerships

The article explores the legal status and the role of an insolvency practitioner in the procedures for the termination of business companies, with particular emphasis on bankruptcy proceedings. The paper analyzes the distinctions between bankruptcy

and other forms of dissolution, including voluntary liquidation and compulsory dissolution by court decision. It outlines current challenges in the legal regulation and practical application of relevant provisions. The author examines the legal status of an insolvency practitioner (arbitration manager) in procedures of business entity termination, especially in the context of liquidation and bankruptcy. Special attention is paid to the core functions, duties, and scope of powers of the insolvency practitioner, highlighting the differences between voluntary liquidation procedures and judicial insolvency proceedings. The study focuses on mandatory legislative provisions that define the limits of managerial discretion exercised by insolvency practitioners. Conclusions are drawn regarding the necessity to enhance legislative approaches to the regulation of insolvency practitioners' activities, taking into account the application of the Ukrainian Bankruptcy Procedure Code under martial law. The article reveals the impact of martial law in Ukraine on the implementation of the insolvency practitioner's powers, including temporary legislative measures introduced to adapt bankruptcy procedures to wartime conditions (such as remote creditors' meetings, extension of procedural deadlines, exemption of insolvency practitioners from liability, etc.). Judicial practice concerning forced dissolution of business entities outside the bankruptcy framework and various aspects of insolvency practitioners' duties is also analyzed. Based on a comparative review of international practices (particularly in the United Kingdom and the United States), conclusions are drawn regarding the potential directions for improving national legislation. The final section of the article formulates proposals aimed at increasing the effectiveness of the institution of insolvency practitioners – particularly through the expansion of their powers in liquidation procedures outside bankruptcy, strengthening legal certainty, and ensuring a balanced protection of stakeholders' rights and interests. Future research prospects include a more detailed analysis of the liability of insolvency practitioners and the integration of best international practices into Ukrainian insolvency law.

Key words: *insolvency practitioner, legal regulation, martial law, court decision, legal entity, business company, termination, legal protection, liquidation, bankruptcy.*

Вступ. Інститут арбітражного керуючого є центральним у процедурах банкрутства та відіграє ключову роль у забезпеченні балансу інтересів боржника і кредиторів. З огляду на значну кількість підприємств, які в умовах економічної кризи чи воєнного стану опиняються на межі неплатоспроможності, питання ефективності діяльності арбітражних керуючих набули особливої актуальності. В Україні з 2019 року діє новий Кодекс України з процедур банкрутства, що запровадив сучасні механізми відновлення платоспроможності та ліквідації боржників. Однак постійні зміни законодавства і виклики (зокрема запровадження воєнного стану у 2022 р.) вимагають оновленого наукового осмислення функцій арбітражного керуючого. Актуальність теми посилюється й необхідністю правової визначеності щодо повноважень арбітражного керуючого в різних процедурах припинення підприємств – як у власне банкрутстві, так і при примусовій ліквідації поза межами банкрутства. Так, судова практика демонструє існування прогалин у законодавстві щодо призначення ліквідаторів при примусовому припиненні компаній за позовом державних органів. Вивчення міжнародного досвіду регулювання діяльності *insolvency practitioners* (аналогів арбітражних керуючих) також на часі, оскільки інтеграція України до європейського правового простору потребує врахування найкращих практик. Таким чином, дослідження ролі арбітражного керуючого у процедурах припинення підприємницьких товариств є своєчасним і важливим для вдосконалення законодавства та практики правозастосування.

Постановка завдання. Проблематика дослідження охоплює коло питань, пов'язаних із реалізацією повноважень арбітражного керуючого на різних етапах припинення

юридичних осіб та забезпеченням прав учасників цих процедур. По-перше, незважаючи на чітку регламентацію статусу арбітражного керуючого в процедурах банкрутства, залишається невизначеність щодо його участі у ліквідації підприємств поза банкрутством. Судова практика Великої Палати Верховного Суду дала роз'яснення, що податковий орган не може самостійно виконувати функції ліквідаційної комісії юридичної особи, припиненої за його позовом. Отже, існує проблема законодавчого врегулювання порядку призначення професійних ліквідаторів у таких випадках – доцільно залучати кваліфікованих арбітражних керуючих, аби забезпечити захист прав кредиторів і належне проведення ліквідації. По-друге, проблемним є питання обсягу повноважень арбітражного керуючого та їх співвідношення з правами органів управління боржника. По-третє, залишається актуальним питання відповідальності арбітражних керуючих за неналежне виконання обов'язків. Кодекс встановлює, що арбітражний керуючий може нести дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність (зокрема, за правопорушення у сфері банкрутства). Однак на практиці притягнення до відповідальності відбувається здебільшого в дисциплінарному порядку через Міністерство юстиції (Дисциплінарну комісію). Проблемою є забезпечення ефективного контролю: як державного, так і самоврядного, – та недопущення конфлікту інтересів і корупційних ризиків у цій сфері.

В умовах воєнного стану постали додаткові проблеми: неможливість вчасно виконувати процедури банкрутства на окремих територіях, ризики для арбітражних керуючих при виконанні повноважень, мораторії на банкрутство окремих категорій підприємств. Всі ці аспекти потребують аналізу та вироблення пропозицій щодо вдосконалення законодавства. Отже, сформульована проблематика охоплює як прогалини закону, так і виклики практики, що впливають на реалізацію функцій арбітражного керуючого у процедурах припинення підприємницьких товариств.

Метою даного дослідження є комплексний аналіз ролі та повноважень арбітражного керуючого у процедурах припинення діяльності підприємницьких товариств (юридичних осіб), зокрема в процедурі банкрутства, а також у порівнянні з іншими формами припинення (добровільною ліквідацією та примусовою ліквідацією за рішенням суду).

Результати дослідження. Питання правового статусу та діяльності арбітражного керуючого перебуває у полі зору науковців і практиків уже не перший рік. Ще до прийняття Кодексу з процедур банкрутства окремі аспекти ліквідації підприємств досліджувалися в роботах С. Жукова (2013) та П. Повара (2009), де аналізувалися господарсько-правові процедури ліквідації та правове регулювання припинення підприємств. Зорислава Ромовська у фундаментальному курсі цивільного права (2005) приділяла увагу загальним питанням припинення юридичних осіб. Однак роль арбітражного керуючого як спеціального суб'єкта в цих процесах тоді ще не була предметом окремого глибокого аналізу, адже інститут банкрутства регулювався попереднім законом.

Після набрання чинності Кодексом України з процедур банкрутства 2019 року з'явилися нові публікації, присвячені як новелам законодавства, так і проблемам правозастосування. Зокрема, В. Гуртовий (2020) дослідив питання відповідальності арбітражних керуючих, зосередившись на дисциплінарних новелах та порядку притягнення до відповідальності [8]. Окрему групу досліджень становлять роботи, присвячені міжнародному досвіду та порівняльно-правовому аналізу діяльності осіб, що виконують функції арбітражних керуючих за кордоном. Так, LCF (2020) розглянуто досвід Великої Британії щодо механізмів дисциплінарного контролю за інсолвенційними практиками (Insolvency Practitioners). Зазначено, що у Великій Британії діє одна з найкращих систем регулювання сфери неплатоспроможності, зокрема завдяки саморегулюванню професійних об'єднань та ефективному розгляду скарг на дії адміністраторів (ліцензованих керуючих) [6]. Українські науковці та практики (наприклад, О. Єфімов, 2024) також звертаються до порівняння вітчизняного інституту арбітражного керуючого з аналогами за кордоном.

В останні роки (2021–2023) з'явилися аналітичні матеріали, присвячені впливу воєнного стану на сферу банкрутства, висвітлено нові тимчасові норми, запроваджені

у 2022–2023 рр., та окреслено виклики, що стоять перед арбітражними керуючими і судами в умовах війни (мораторії, продовження строків тощо). Також варто відзначити появу робіт про превентивні процедури. З 2023 р. в Україні імplementовано положення Директиви ЄС 2019/1023 щодо процедури превентивної реструктуризації, що дозволяє уникнути банкрутства шляхом позасудового узгодження з кредиторами [5; 6; 7]. Однак це нове поле ще не дістало достатнього висвітлення в науці, що визначає одну з перспективних напрямів досліджень.

Так, припинення діяльності підприємницьких товариств може відбуватися не лише через банкрутство, а й у позасудовому (добровільному) чи судовому (примусовому) порядку поза межами Кодексу з процедур банкрутства. В таких випадках особа арбітражного керуючого прямо законом не вимагається, проте практика свідчить, що його залучення може бути доцільним. Розглянемо ці процедури.

Добровільна ліквідація – це рішення учасників підприємства припинити юридичну особу, коли вона здатна розрахуватися з усіма кредиторами. Учасники самостійно призначають ліквідаційну комісію або ліквідатора, який здійснює всі заходи: повідомляє кредиторів, проводить інвентаризацію майна, розраховується з боргами, складає ліквідаційний баланс [3]. Якщо майна достатньо для покриття боргів, банкрутство не потрібне – юридична особа може бути ліквідована в загальному порядку. В цьому випадку арбітражний керуючий, як правило, не залучається: функції ліквідатора може виконувати директор чи інша уповноважена особа. Проте учасники вправі найняти арбітражного керуючого (як професійного консультанта) для проведення ліквідації, особливо якщо майна багато або є складнощі з оцінкою та продажем активів. Це не є вимогою закону, але на практиці іноді застосовується задля користі справи. У добровільній ліквідації важливо суворо дотримати права кредиторів: закон вимагає встановити строк для заявлення вимог (від 2 до 6 місяців) і задовольнити їх у визначеній черговості [2]. Якщо під час ліквідації з'ясується, що майна недостатньо для покриття боргів, ліквідатор зобов'язаний звернутися до суду із заявою про банкрутство боржника. Таким чином, добровільна ліквідація “перетворюється” на процедуру банкрутства, і тоді вже обов'язково призначається арбітражний керуючий – розпорядник майна. Це запобіжник від ситуації, коли підприємство намагається ліквідувати, лишивши борги непогашеними.

Примусова ліквідація (припинення юридичної особи за рішенням суду поза банкрутством) застосовується у випадках, прямо передбачених законом. Цивільний кодекс України встановлює, що юридична особа може бути ліквідована судом, якщо при її створенні були допущені порушення, які не можна усунути (за позовом учасника або державного органу) або в інших випадках, установлених законом (за позовом уповноваженого держоргану). Закон прямо передбачає такі підстави, зокрема: визнання реєстрації недійсною (через незаконність установчих документів або порушення порядку створення); здійснення діяльності, що суперечить закону чи установчим документам, систематичні грубі порушення (наприклад, компанія не подає податкову звітність понад рік); відсутність підприємства за вказаним у ЄДР місцезнаходженням; для товариств з обмеженою відповідальністю – зменшення чистих активів нижче статутного капіталу або перевищення максимальної кількості учасників без перетворення у акціонерне товариство. У таких ситуаціях до суду, як правило, звертаються контролюючі органи (наприклад, податкова або державний реєстратор). Найчастішою підставою примусової ліквідації, утім, виступає саме банкрутство за позовом кредитора. Але якщо йдеться про ліквідацію “непов'язану з банкрутством”, то процедура має свої особливості.

На жаль, закон прямо не передбачає автоматичної участі арбітражного керуючого у кожній примусовій ліквідації. Але в окремих сферах така практика запроваджується. Наприклад, для ліквідації державних підприємств за рішенням Фонду держмайна було ухвалено спеціальний закон (№ 3102-IX від 01.12.2022 р.), яким введено посаду “керуючого припиненням” – фактично ліквідатора, якого тимчасово обирають із переліку досвідчених арбітражних керуючих. Це цікавий прецедент використання інституту арбітражних

керуючих поза межами класичного банкрутства. Він може бути поширений і на випадки судової ліквідації інших суб'єктів.

Отже, у процедурі банкрутства арбітражний керуючий є ключовою фігурою, що забезпечує законність і справедливість процесу. Він одночасно виконує кілька ролей – від наглядача за боржником до ліквідатора – і діє під контролем суду та зборів кредиторів [8]. Діяльність арбітражного керуючого спрямована на досягнення цілей процедури: або відновлення платоспроможності підприємства, або справедливий розподіл його майна між кредиторами при ліквідації.

Узагальнюючи, можна сказати: при добровільній ліквідації роль арбітражного керуючого факультативна (але може знадобитися, якщо виникне банкрутство чи потрібен фахівець). При примусовій ліквідації законодавство України поки не врегульовує однозначно участь арбітражного керуючого, перекладаючи тягар ліквідації на самих учасників або орган, що ініціював припинення. Проте судова практика та логіка захисту прав кредиторів підказують, що залучення арбітражного керуючого як ліквідатора є найкращим шляхом у таких ситуаціях. Таким чином забезпечується професійне проведення процедури і уникнення ситуацій, коли підприємство ліквідовано, а борги залишилися непогашеними (кредитори не знали про ліквідацію тощо). До речі, Верховний Суд у науковому висновку вказав, що якщо кредитора пропущено при ліквідації (не повідомлено), то кращий спосіб захисту – не скасування реєстрації припинення (що складно), а позов про відшкодування шкоди до органу, який неналежно провів ліквідацію [4].

Таким чином, існує потреба у вдосконаленні законодавства, щоб інтегрувати інститут арбітражних керуючих у процедури примусового припинення суб'єктів господарювання. Зокрема, доцільно законодавчо передбачити, що за відсутності активних учасників ліквідатором за рішенням суду призначається арбітражний керуючий (з Реєстру) – за аналогією з процедурами банкрутства. Це підвищить правову визначеність і забезпечить єдиний підхід до всіх форм припинення.

Російська агресія та запровадження воєнного стану в Україні з лютого 2022 року суттєво вплинули на всі сфери економіки і права, не стала винятком і процедура банкрутства. Війна створила обставини, за яких нормальне провадження у справах про неспроможність ускладнене або неможливе на окремих територіях, а багато підприємств-боржників набули спеціального статусу (участь в оборонних замовленнях тощо). У відповідь на ці виклики держава внесла низку змін до законодавства, що тимчасово модифікують процедури банкрутства та діяльність арбітражних керуючих у період дії воєнного стану. Ключові нововведення були прийняті в 2022–2023 роках: це Закон України № 2597-IX від 01.04.2022 р. (щодо зупинення деяких процесуальних дій) та спеціальний “воєнний” Закон № 3249-IX від 13.07.2023. Розглянемо основні положення, що стосуються арбітражних керуючих [4; 3]. Так, на період воєнного стану дозволено проводити збори та комітети кредиторів віддалено, з використанням відеоконференцій або опитувального письмового режиму. Це важливо, оскільки арбітражний керуючий скликає збори кредиторів на різних стадіях – тепер він може реалізувати це навіть якщо фізично зібратися неможливо.

Господарський суд отримав право продовжувати строки у процедурі банкрутства, зокрема: строк підготовчого засідання, строки оскарження правочинів боржника, дії мораторію, строки проведення аукціонів, виконання плану санації чи реструктуризації, а також загальні строки процедур розпорядження майном, ліквідації тощо. Для арбітражного керуючого це означає більш гнучкий графік виконання завдань, якщо їх своєчасне виконання перешкоджається бойовими діями чи іншими обставинами війни.

Встановлено, що суд може відмовити у відкритті провадження в справі про банкрутство за заявою кредитора, якщо боржник доведе, що несплата боргу викликана воєнними діями (наприклад, активи боржника знаходяться на окупованій території, підприємство включено до реєстру учасників оборонного замовлення тощо). Це положення спрямоване на захист стратегічних і важливих підприємств від поспішного банкрутства в умовах війни. Для арбітражних керуючих воно означає певне зменшення кількості нових справ, але

водночас захищає від необхідності проводити безперспективні провадження щодо фактично “заморожених” підприємств.

За загальним правилом керівник боржника зобов’язаний звернутися із заявою про банкрутство, якщо підприємство неплатоспроможне, інакше може наставати солідарна відповідальність по боргах (ст. 34 Кодексу) [1]. На час воєнного стану встановлено, що така відповідальність не застосовується, якщо прострочення з поданням заяви сталося внаслідок воєнної агресії (наприклад, підприємство втратило активи на окупованій території). Це, з одного боку, знімає ризики з керівників, а з іншого – впливає на роботу арбітражного керуючого тим, що деякі справи можуть не відкриватися з ініціативи боржників, хоча за мирних умов вони б відкрились.

Якщо підприємство виконує державне оборонне замовлення, воно отримує додатковий захист – суд може відмовити у відкритті банкрутства за заявою кредитора, як зазначено вище. Також закон зобов’язує враховувати шкоду, завдану боржнику через збройну агресію: передбачено проведення обов’язкової оцінки воєнних збитків боржника, що може вплинути на плани санації чи реструктуризації (напр., списання частини боргів на суму збитків). Арбітражний керуючий має ініціювати таку оцінку згідно з процедурою, встановленою урядом.

Тимчасово зупинено нарахування процентів та штрафних санкцій на вимоги кредиторів, які реструктуризовані згідно з планом санації чи реструктуризації боргів [1]. Це полегшує тиск на боржника та спрощує роботу арбітражного керуючого при реалізації плану – борги не “ростуть” протягом війни.

Законом 2023 року запроваджено можливість встановлення розстрочки (платежів частинами) для прострочених зобов’язань боржника за планом санації або реструктуризації, аби боржник міг виконати план попри воєнні труднощі. Арбітражний керуючий, як менеджер плану, отримав інструмент гнучкішого погодження умов з кредиторами.

На час війни дозволено відкривати провадження у справі про банкрутство без авансової оплати винагороди арбітражного керуючого на депозит суду. Це усуває бар’єр для ініціювання справ боржниками, які фінансово обтяжені і не можуть внести аванс. Арбітражний керуючий, відповідно, гарантує виплату свого мінімального гонорару пізніше – з коштів, отриманих від боржника або кредиторів [4].

Закон № 3249-IX встановив, що якщо арбітражний керуючий не зміг виконати визначені Кодексом обов’язки через бойові дії або небезпеку для життя на відповідних територіях, то до нього не застосовуються дисциплінарні стягнення [3]. Фактично, держава розуміє, що за воєнних умов виконати всі вимоги (напр., вчасно відвідати майно боржника на окупованій території) може бути неможливо або небезпечно, тому захищає арбітражного керуючого від покарання за невиконання таких обов’язків. Це дуже важлива норма, яка підтримує арбітражних керуючих морально і юридично в складний час.

Перелічені заходи були запроваджені з метою адаптації банкрутних процедур до умов війни та збереження балансу прав сторін. Арбітражні керуючі отримали тимчасове послаблення в частині відповідальності та процедурних суворостей, але водночас на них покладено нові нетипові завдання – забезпечити дистанційну взаємодію з кредиторами, врахувати військові збитки, взаємодіяти із судами в умовах зміненої підсудності (частина судів переміщена із зони бойових дій). Необхідно зауважити, що законодавець не вводив повного мораторію на банкрутство під час війни (крім окремих галузей, як-то мораторій на банкрутство державних підприємств паливно-енергетичного комплексу, що періодично продовжується). Натомість обрано шлях точкових коректив: процедури тривають, але гнучкіше. Такий підхід загалом відповідає міжнародній практиці в кризових ситуаціях, коли повне зупинення банкрутств може призвести до накопичення економічних проблем.

Отже, воєнний стан суттєво вплинув на реалізацію функцій арбітражного керуючого, поставивши перед ними нові завдання і виклики. Законодавець відреагував комплексом тимчасових норм, що мають двоякий ефект: з одного боку, ускладнилися умови ініціювання нових банкрутств (для захисту стратегічних підприємств), з іншого – існуючі процедури

стали гнучкішими, а самі арбітражні керуючі отримали захист від надмірної відповідальності за обставин непереборної сили. У цілому, українська система банкрутства продемонструвала стійкість і здатність адаптуватися до кризи; значну роль у цьому зіграла професійна спільнота арбітражних керуючих, яка продовжує виконувати свої обов'язки навіть у складних умовах, керуючись як законом, так і спеціальними воєнними положеннями.

Висновки. Арбітражний керуючий є ключовою фігурою процедур банкрутства, наділеною широкими правами та обов'язками щодо управління майном боржника, розробки планів санації та проведення ліквідації. Процедури добровільної і примусової ліквідації підприємств поза банкрутством мають враховувати потенціал інституту арбітражного керуючого. Хоча прямо законом його участь там не закріплена, аналіз показав, що залучення арбітражного керуючого як професійного ліквідатора значно підвищує ефективність примусової ліквідації (через суд) і забезпечує права кредиторів. Існуюча законодавча невизначеність щодо того, хто виконує функції ліквідатора за рішенням суду (особливо коли ініціатор – держорган), повинна бути усунена. Воєнний стан виявив необхідність гнучкості та адаптивності процедур банкрутства. Впроваджені тимчасові заходи (дистанційні збори кредиторів, продовження строків, обмеження ініціювання банкрутств певних боржників, звільнення керуючих від санкцій у разі неможливості виконання обов'язків тощо) були загалом виправданими і дозволили уникнути паралічу системи неспроможності. На майбутнє можна рекомендувати законодавцю інституціоналізувати деякі із цих заходів на постійній основі.

На завершення слід підкреслити: інститут арбітражного керуючого в Україні продемонстрував свою ефективність, проте сучасні виклики (економічні кризи, війна) вимагають його подальшого розвитку і адаптації. Запропоновані заходи – законодавче уточнення повноважень, залучення керуючих до всіх процедур припинення, посилення самоврядування та перейняття міжнародних стандартів – спрямовані на те, щоб процедура банкрутства та ліквідації суб'єктів господарювання стала більш прозорою, справедливою і результативною.

Список використаних джерел:

1. Кодекс України з процедур банкрутства: Кодекс України; Закон, Кодекс від 18.10.2018 № 2597-VIII. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2597-19> (дата звернення: 09.06.2024).
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 09.01.2024).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо окремих питань провадження та застосування процедур банкрутства у період дії воєнного стану: Закон України від 13.07.2023 № 3249-IX. *База даних «Законодавство України». Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3249-20> (дата звернення: 09.01.2024).
4. Науковий висновок щодо застосування статей 16, 105, 110, 112 Цивільного кодексу України. Звернення судді ВП ВС К. М. Пількова від 07.07.2022 у справі № 911/3135/20: Науково-консультативна рада при Верховному Суді. *Офіційний веб-сайт Верховного Суду.* Київ, 2022. 7 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/nauk_visn/Nauk_visn_911_3135_20.pdf (дата звернення: 05.01.2024).
5. Bankruptcy during martial law: what is established by the new laws. *GOLAW. Lexology*, Feb. 27, 2024. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=16dabe6f-3c11-4f3b-8c2d-abfe5775752e> (дата звернення: 09.01.2024).
6. Vlasenko A. Bankruptcy Procedure Adapted for Martial Law. *Avellum. CEE Legal Matters*. July 31, 2023. URL: <https://ceelegalmatters.com/ukraine/24055-bankruptcy-procedure-adapted-for-martial-law> (дата звернення: 09.01.2024).
7. Регулювання діяльності арбітражних керуючих: досвід Великої Британії. LCF, 24.07.2020. URL: <https://lcf.ua/news/regulyuvannya-diyalnosti-arbitrazhnyh-keruyuchih-dosvid-velikoyi-britaniyi/> (дата звернення: 09.01.2024).
8. Гуртовий В. Відповідальність арбітражних керуючих: новели законодавства, підстави та порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності. *Вища школа адвокатури НААУ*. 17.04.2020. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/vidpovidalnist-arbitrazhnyh-keruyuchyhnovelyi-zakonodavstva-pidstavu-ta-poryadok-prytyagnennya-do-dystyplinarnoyi-vidpovidalnosti> (дата звернення: 09.01.2024).

